

Fundacions, la cultura dels diners

Les fundacions de les caixes d'estalvi dediquen milers de milions de pessetes a activitats diverses relacionades genèricament amb la cultura, la investigació i el medi. I són un gran baló d'oxigen per a la programació cultural de les institucions públiques.

Ara que s'acosta la fi d'aquest revolucionari segle XX, quan sociòlegs, polítics i historiadors es dediquen a passar comptes del que han representat fenòmens d'ampli abast social i econòmic, com per exemple l'aplicació de la tecnologia a la societat, caldria també avaluar, en un altre nivell força més local, però gens menyspreable, el que ha significat per al mapa de la cultura del nostre país l'existència de les fundacions creades a recer de les caixes d'estalvi.

Dit així, de forma ràpida i comparativa, es podria opinar que, si al llarg d'una bona part del segle XIX i de l'actual segle XX, l'activitat cultural i social de moltes poblacions s'ha estructurat al voltant dels casinos i de les entitats associatives de caràcter religiós, polític o ideològic, l'últim quart del segle XX ha deixat pas a uns nous centres de difusió, promoció i dinamització de la cultura. Són una constel·lació variada de sales d'exposició, centres cívics, llars de gent gran, biblioteques, teatres, o museus que han nascut amb els diners de les inversions milionàries de les caixes d'estalvi a tot l'estat espanyol, que, per posar-ne només un exemple, durant l'any 1997 van destinar 105.000 milions de pessetes a l'obra social.

Aquest no ha estat en cap cas un fenomen espontani ni altruista, ni ha respost des del principi a cap iniciativa personal d'un ideòleg de mentalitat avançada o d'un grup de lletraferits com els que remenaven antigament les cireres de la

cultura a ciutats i pobles, sinó més aviat una conseqüència de l'aplicació de la normativa que obliga les caixes a reinvertir els beneficis a la societat que els ha generats amb els seus estalvis. Sigui com sigui, la realitat ha fet que avui les fundacions o centres de cultura de les entitats d'estalvi siguin omnipre-

L'origen de les fundacions ve de la reinversió en l'àmbit social d'una part dels beneficis generats per les caixes d'estalvi.

sents –i no es tracta pas de menysprear la feina que fan ni de qüestionar la utilitat de les seves iniciatives.

El ventall de les seves activitats és ben ampli: no es dediquen tan sols a l'art o a la cultura, ans tenen objectius tan diversos com la seva mateixa naturalesa social. Hi ha inversions en matèria hospitalària, investigació sanitària, ajuts a la gent gran, biblioteques, escoles especials, programes de conscienciació sobre el medi i també en aspectes plurals de la cultura. Tornant a les xifres, la reinversió dels beneficis es reparteix, segons dades de la Confederació de Caixes

d'Estalvi, amb un 43% en afers culturals, 20% en objectius docents, 3% en ajudes sanitàries, 28% en programes de caràcter assistencial i 2% en investigació.

Fins a arribar al mapa actual d'activitats i de centres dependents de les fundacions de les caixes d'estalvi han hagut de passar força anys i unes quantes etapes experimentals, però també el marc legal ha acabat de donar una empenta a aquesta floració. Lleis d'abast autònom i estatal sobre fundacions, amb propostes d'incentivació fiscal, mai suficients segons les veus dels protagonistes, però en tot cas preferibles a no res, han ajudat a fer possibles aquestes institucions.

Orígens. L'origen de les fundacions ve de les reinversions en l'àmbit social d'una part dels beneficis generats per les caixes d'estalvi en programes de tota mena o en institucions associades al patrimoni de les entitats: hospitals, escoles, biblioteques..., i que ben aviat van començar a adquirir un sentit: les fundacions podien servir per reforçar la imatge social de les caixes o per definir-ne millor les característiques principals, tant si es tractava d'una caixa rural, com d'una caixa urbana, provincial o regional, catalana, mallorquina o valenciana. Dins aquest estil d'operacions, per quantitat i per la fama que va donar a l'entitat que va fer el pas, podem esmentar l'operació de la compra per la Caixa de Catalunya de l'edifici de la Pedrera del Passeig de Gràcia barceloní, l'edifici modernista d'Antoni Gaudí.

Era l'any 1986, i la Caixa de Catalunya encara no tenia fundació pròpia, quan la Caixa d'Estalvis de Catalunya i Balears, la Caixa, ja tenia un museu, sales d'exposicions, programes d'ajuts a la vellesa i una important xarxa de biblioteques. La compra va costar uns nou-cents milions de pessetes, però la inversió en restauració, rehabilitació d'espais i de compra als propietaris dels pisos interiors de l'edifici va acostar-se als sis mil milions. Ara bé, avui l'edifici gaudinià, a més de ser la insígnia de l'entitat, és la seu d'una de les sales d'exposicions amb més èxit de visitants de tot el Principat, amb mostres tan diverses com les dedicades a Julio Romero de Torres, Fellini, Joan Miró i Català Roca, Dalí, fotografies de cinema de l'agència Magnum o tresors del període Edo del Japó.

Però l'operació monumentalística de les fundacions de les caixes no s'acaba amb aquest exemple de la Pedrera, ni que sigui, i amb distància, la més costosa. A una escala més petita, però no per això menys mancada de mèrit, perquè l'operació es va fer ara fa vint-i-cinc anys, la Caixa de Girona va comprar un edifici catalogat com a monument nacional des de principi de segle. Era l'anomenada Fontana d'Or, un edifici preciós del nucli vell de Girona. Encara no es coneixien les estratègies actuals de les fundacions de les caixes d'estalvi, però la Caixa de Girona va apuntar ben amunt inaugurant el nou espai amb una exposició d'art de creadors de les comarques de la seva àrea d'influència sota un cartell, ara ja històric, fet per Salvador Dalí.

Quan el paper de les fundacions de les caixes va anar assolint protagonisme dins les organitzacions mateixes, passant de ser l'aparell encarregat de la reinversió dels beneficis a tenir l'estàndard que tenen ara, va sorgir un nou problema. En el camp de l'art, moltes vegades les caixes dedicaven els diners a comprar obres d'artistes vius més o menys importants de la seva zona d'influència i després en feien alguna exposició, o bé —en el camp de la investigació o de la

Façana de la Pedrera d'Antoni Gaudí, seu de la Fundació Caixa de Catalunya. Aquest edifici ha esdevingut la insígnia de l'entitat i té una de les sales d'exposicions més visitades.

ARXIU

La Fundació Caixa de Manresa ha adoptat com a seu un edifici restaurat de la part vella de la ciutat, a la Plana de l'Om. Aquesta caixa s'ha dedicat a investigar les arrels de l'art i de la cultura comarcals.

ciència— en decidien els objectius amb una política fecunda de beques i ajuts a la investigació més o menys orientada a la medicina o a les ciències socials.

Però era evident que s'imposava un nou criteri i una estratègia que donés sentit a aquestes inversions milionàries. S'imposava la reflexió sobre el paper de les fundacions, el territori d'influència, els objectius, fins i tot les iniciatives de la competència, per tal de marcar les diferències i no repetir esforços. En aquest aspecte, un dels models més clars és potser el de la Caixa de Manresa, una entitat local d'una gran implantació a la comarca del Bages i marcada, doncs, per aquest tret característic, però també per la presència dins el seu àmbit de fundacions de caixes amb campanyes de difusió molt intenses i vastes.

La Fundació Caixa de Manresa, que acaba d'editar un llibre modèlic que resumeix deu anys d'activitat de l'entitat, va optar en el seu moment per una diversificació intel·ligent i, arribada l'hora del balanç, ara es veuen els fruits d'aquesta política. Fent-ne una enumeració sumària, la Fundació s'ha fet càrrec de la restauració de l'edifici dels Dipòsits Vells, ara seu del museu de la Tècnica, ha instituit cicles musicals de gran ressò a

El medi natural és un terreny interessant per a les fundacions pel seu valor patrimonial per a les generacions actuals i futures.

la comarca, ha contribuït a recuperar la Seu de Manresa i, com a lloc central de les inversions més importants, ha comprat i restaurat un edifici de la part vella de la ciutat, a la Plana de l'Om.

En el seu àmbit aquesta entitat s'ha dedicat a investigar les arrels de l'art i de la cultura comarcals. Així, si la llista de les exposicions també són un bon reflex del dinamisme de la Catalunya interior: Josep Mestres Cabanes, Anglada Camarasa a Montserrat, Manresa en la Guerra Civil, Joan Vilaró, col·lectiu Art Viu, Pessebres..., tampoc no hi han faltat exposicions de caire universal, com la dedicada a Tutankhàmon, als bonsais, als gravats japonesos o als hologrames...

El cas és que, entre l'una cosa i l'altra, en aquests deu anys de vida, hi han passat més de tres-cents mil visitants.

El medi. En aquesta voluntat de trobar una racionalitat a les inversions, moltes fundacions de les caixes d'estalvi han triat un objectiu que cada dia té més repercussió social, si bé les polítiques que s'hi dediquen són encara tímides i escasses. Es tracta del medi natural, un terreny interessant per a aquestes institucions pel seu valor patrimonial per a les generacions actuals i futures.

Algunes caixes, com la Caixa d'Estalvis del Mediterrani (CAM), centra una bona part dels seus esforços en campanyes com la promoció i divulgació de la imatge del bosc. Ho fan amb cicles dedicats a les escoles i amb conferències o itineraris destinats a col·lectius com ara jubilats o joves, però també amb ajuts directes a camps de voluntariat forestal dedicats a la reforestació i al manteniment dels boscos del País Valencià.

Aquesta és també, a grans trets, la política que segueix la Caixa de Balears, Sa Nostra, que, dins el projecte anomenat "Natura", ha desenvolupat una campanya d'ajudes a institucions balears com Can Tàpera, la Trapa i l'observatori Astronòmic de Mallorca, o el Museu de Ciències Naturals de Sóller, o a cooperatives ecològiques. Com és obvi, en tota política de conscienciació sobre el medi, no podia mancar-hi la divulgació escolar. Així, Sa Nostra ha mantingut, tot aquest any passat, una exposició itinerant, que han visitat més de dotze mil escolars, anomenada *Els colors del blau: Un viatge pel cicle de l'aigua*.

El futur comproment molt en aquest camp i algunes caixes, com la de Catalunya, a més de la política d'exposicions de la Pedrera, que ja hem comentat, ha cregut que el medi es mereixia una atenció preferent i per això ha dissenyat la fundació Territori i Paisatge. El seu propòsit és ben clar: col·laborar en la conservació del paisatge i del patrimoni natural i conscienciar la població, so-

bretot infantil, dels valors ambientals.

Les inversions. Els diners que les caixes inverteixen en les fundacions, com hem vist, depenen dels objectius i també dels resultats dels beneficis anuals. Hi ha pressupostos mitjans, com el de la fundació de la Caixa de Terrassa, que amb 216 milions de pessetes anuals fa funcionar un modern centre cultural amb un vistós auditori i una sala d'actes, amb espais dedicats a les exposicions d'art. Sa Nostra, en canvi, dedica uns cinc-cents milions a una política cultural especialment atenta a les exposicions d'art, a activitats literàries (premis de narrativa i poesia Miquel Àngel Riera) i a la publicació de monografies sobre la cultura balear.

Totes les caixes tenen, doncs, polítiques de despesa similars, totes tret de la fundació de "la Caixa" que, per activitats, més de 2.580, per extensió geogràfica, un total de 645 poblacions de tot l'estat espanyol, i per pressupost, uns 17.278 milions de pessetes, és la cinquena d'aquestes característiques de tot Europa. És clar que, en aquestes xifres hi ha, com en alguns casos ja esmentats, ingressos generats per l'explotació dels recursos propis, que puguen a uns 777 milions de pessetes, però la resta és dotació directa de l'entitat mare, la Caixa d'Estavis i Pensions de Barcelona. Sota aquest paraigua que aixopluga tot el territori estatal, hi ha programes d'ajuda a la gent gran, a la investigació de malalties com ara

ARXIU

l'Alzheimer o la sida amb finançament de projectes concertats amb hospitals, dues grans sales d'exposicions a Barcelona i Madrid, un gran museu de la ciència en creixement a Barcelona i el museu de la ciència d'Alcobendas (Madrid), i és a punt d'inaugurar un edifici modernista monumental, obra de Josep Puig i Cadafalch, la fàbrica Casarramona, que servirà de nou centre dedicat a l'art, si bé la primera exposició serà sobre el centenari del FC Barcelona.

La importància del paper que han tingut les fundacions de les caixes d'estalvi es pot mesurar, doncs, per les partides econòmiques invertides, que algunes fonts estimen, només a Catalunya, en uns quaranta mil milions de pessetes, però també per l'abast de la seva acció. Si fa uns anys tothom qui tenia un

projecte acudia als despatxos dels interventors o dels directors de sucursals de les caixes a demanar ajuts monetaris, ara les caixes han assumit un paper de dinamització i ofereixen els seus espais als programadors culturals i els seus pressupostos cobreixen una política cada cop més lligada a la raó social o territorial de la institució. Tant és així que hi ha qui diu que les caixes, d'alguna manera, dupliquen la feina que haurien de fer les institucions públiques, però en un país on la cultura dóna pocs vots i les inversions que es fan amb els diners de tothom no arriben a cobrir totes les necessitats –per exemple en política de biblioteques–, tots els diners invertits en aquest terreny seran sempre benvinguts.

Sa Nostra manté una línia clara de divulgació ambiental. Dins del projecte anomenat "Natura", Sa Nostra ha desenvolupat una campanya d'ajudes a institucions balears, com, per exemple, la Trapa (foto de la dreta).

Josep Rovira

Música, femení singular

**Dones compositoras,
una ullada a la història**

Isabel Rosselló

Amb un llenguatge fresc i directe, Isabel Rosselló recorre la Història de la Humanitat enfocant els aspectes que afavoriren o entrebancaren l'accés de la dona a la música, tot incloent-hi concerts, conferències i enregistraments discogràfics.

Di7 Edició

ASSOCIACIÓ LLENGUA NACIONAL

Associació que té per finalitat principal contribuir al bon ús de la llengua catalana, aferrant-la i difonent-la en tots els àmbits dels Països Catalans a través de la revista Llengua Nacional

- Soci numerari:** quota anual: 6.000 pessetes. Els socis gaudeixen d'una sèrie d'avantatges.
- Subscriber protector:** preu anual 3.000 ptes.
- Subscriber regular:** preu anual: 1.800 ptes.

Associació Llengua Nacional
Bústia postal 24057
08080 BARCELONA

Telèfon: 93 456 88 79
Correu electrònic:
rsangles@intercom.es

